

IGOR KIM
Wołograd (Rosja)

Wybory parlamentarne w okręgu lwowskim w 1938 roku

W dniu 13 września 1938 roku ukazało się orędzie prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o przedterminowym rozwiązaniu parlamentu i rozpisaniu nowych wyborów do Sejmu i Senatu odpowiednio na 6 i 13 listopada¹. Decyzję uzasadniono przemianami w życiu wewnętrznym, przejawiającymi się w dążeniach konsolidacyjnych społeczeństwa polskiego. Oprócz tego prezydent dość nieścisłe oświadczył: „Od nowych Izb Ustawodawczych oczekiwać będę zajęcia stanowiska w sprawie ordynacji wyborczych do Sejmu i Senatu”².

Zagadnienia wyborów parlamentarnych 1938 roku w poszczególnych częściach Polski były już przedmiotem badań³, prowadził je również autor niniejszego artykułu⁴. Dotyczy to także dziejów lwowskiego Obozu Zjednoczenia

---

¹ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1938 r. Nr 67, poz. 497, 498.

² „Monitor Polski” 14.09.1938; „Gazeta Polska” 14.09.1938. W cytatach zachowano oryginalną pisownię — przyp. Redakcji.

³ Zob. na przykład: M. Dziekoński, J. Kukulski, *Wybory do sejmów drugiej Rzeczypospolitej w powiecie piotrkowskim*, „Zbliżenia Piotrkowskie” 1995, s. 28–54; J. Dzieniakowska, *Wybory parlamentarne i samorządowe w międzywojennym Radomiu (1918–1939) na łamach miejscowych pism społeczno-politycznych*, „Zeszyty Naukowe Wszechnicy Świętokrzyskiej” 10, 1999, s. 73–86; W. Jaworski, *Wybory samorządowe i parlamentarne w Bielsku w latach 1922–1938*, „Bielsko-Bialskie Studia Muzealne” 2, 1995, s. 121–136; J. Pabisz, *Wybory parlamentarne w województwie śląskim*, „Studia z dziejów najnowszych”, Wrocław 1989, s. 133–140; D. Rosińska, *Wybory samorządowe i parlamentarne w Białej w latach 1919–1939*, „Bielsko-Bialskie Studia Muzealne” 3, 1997, s. 245–257; G. Szopa, *Wybory parlamentarne samorządowe w Przemyślu w latach 1918–1939*, [w:] *Z dziejów regionów Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX w.*, red. M. Stolarczyk et al., Rzeszów 2008. „Przemyskie Zapiski Historyczne” 2, 1998, s. 157–177.

⁴ I. Kim, *Łagier' sanacyi i parlamientskije wybory 1938 g. w Polsce*, „Sowietskoje Sławianowiedienije” 1986, nr 6, s. 31–42; *idem*, *Działania władz administracyjnych województwa lubelskiego podczas wyborów parlamentarnych 1935 i 1938 roku*, [w:] *Z dziejów regionów Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX w.*, s. 262–274; *idem*, *Polskije političeskie sily*

Narodowego⁵. Niniejszy tekst jest oparty na dokumentach, z których część nie była dotychczas publikowana. Niektóre spośród przedstawianych archiwaliów pochodzą z Archiwum Akt Nowych (zespół Urzędu Wojewódzkiego Lwowskiego), pozostałe zaś z dwóch archiwów Lwowa: Lwowskiego Obwodowego Archiwum Państwowego (zespół Urzędu Wojewódzkiego Lwowskiego) oraz Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie (zespoły Obozu Zjednoczenia Narodowego i Prokuratury Sądu Apelacyjnego we Lwowie).

Zgodnie z ordynacją wyborczą 1935 roku teren miasta Lwowa został podzielony na dwa okręgi wyborcze: 70. (Lwów-Północ), który obejmował tereny II, III, V, VIII i IX komend Policji Państwowej oraz 71. (Lwów-Południe) — I, IV, VI, VII i X komend⁶. Warunki polityczne początku akcji wyborczej na terenie województwa lwowskiego przedstawiano w miesięcznym sprawozdaniu za wrzesień Urzędu Wojewódzkiego Lwowskiego (UWL) do MSW. Notowano, że ugrupowania polityczne znajdowały się „pod wrażeniem doniosłych wydarzeń na terenie międzynarodowym i w dziedzinie polityki wewnętrznej”. Pierwszym było rozpisanie nowych wyborów, co „spotkało się z powszechnym zadowoleniem”. Dodawano, że „wśród opozycji wszystkich kierunków, a nawet w pewnych odłamach prorządowych zarządzenie nowych wyborów na podstawie niezmienionej ordynacji wyborczej wywołało negatywne refleksje i stanowisko ugrupowań opozycyjnych, wyrażające się w zapowiedziach bezwzględnej bojkotu wyborów”. Wydarzenie drugie to „sytuacja międzynarodowa i sprawa odzyskania Zaolzia”, wobec czego „postawa całego społeczeństwa polskiego bez względu na przekonania polityczne, poza drobnymi wyjątkami [...] była jednolita”, co przejawiało się „w duchowej radości z powodu rewindykacji Zaolzia i wyrazach uznania dla najwyższych czynników Państwa”. Przejawem „tych nastrojów była zdecydowana wola poparcia Rządu w chwilach decydujących i następnie spontaniczne manifestacje po powrocie Zaolzia”⁷.

---

i własti w parlamentskich wyborach 1938 goda w Polesskom wojewodstwie, „Historycznaja Brama. Pinsk” 2010, nr 1 (25), s. 39–48; *idem*, *Obóz prorządowy w wyborach parlamentarnych lat 1935 i 1938 we Lwowie*, [w:] *Lwiv: misto–suspiłstwo–kultura*, Lwiv 2012, t. 8, cz. 1. *Włada i suspiłstwo* [= „Wistnik Lwowskiego uniwersytetu. Serija historyczna”, specjalnyj wypusk, 2012], s. 163–170.

⁵ G. Mazur, *Życie polityczne polskiego Lwowa 1918–1939*, Kraków 2007, s. 319–330; A. Biedrzycka, *Kalendarium Lwowa 1918–1939*, Kraków 2012, s. 850 i n.

⁶ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej: CPAHUL), Obóz Zjednoczenia Narodowego (dalej: OZN), op. 1, sygn. 357, k. 59. Dokument bez tytułu i daty.

⁷ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Urząd Wojewódzki Lwowski (dalej: UWL), sygn. 974/28, k. 282. Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne z życia polskich legalnych stronnictw politycznych za miesiąc wrzesień (20.10.1938).

Od początku akcji wyborczej widoczna była ścisła współpraca OZN z władzami administracyjnymi. W dniu 21 września wojewoda lwowski A. Biłyk przedstawił ważne wytyczne na zjeździe starostów województwa lwowskiego, który odbył się przy udziale przedstawicieli władz wojewódzkich Obozu — prof. Kolankowskiego i dra Wojciechowskiego. Wojewoda powoływał się na życzenie rządu: „konieczność wygrania wyborów”, przy czym frekwencja „musi być jak największa”. Zaznaczył, że „powinni wyjść przy wyborach [kandydaci — I.K.], którzy zostali wytypowani, a nie ludzie przypadkowi”. Z wytycznych tych wywodzono cel i zadania:

[...] wybory do ciał ustawodawczych muszą być przeprowadzone pod kątem ich powodzenia i w realizacji tego celu Panowie mogą wykorzystać wszelkie środki i sposoby; wybory te mają być czyste wobec Państwa. Nikt nie będzie pociągany do odpowiedzialności za posłuszeństwo tym nakazom, wybory są służbą dla Państwa.

Dla osiągnięcia celu w wyborach zalecano nawiązać ścisłą współpracę władz administracyjnych z OZN:

Wszystkie zarządzenia są uzgodnione i nie ma obecnie między administracją a OZN rozbieżności, nie będzie z OZN rozgrywek, prestiżowych spraw. Polityczny dobór ludzi jest rzeczą OZN, każda wątpliwość będzie uzgadniana wzajemnie, współpraca będzie i współpracę tę deklaruję, gdyż OZN odpowiada za wybory. Jeśli będą wytypowane nazwiska, tak trzeba pokierować, by wszystkie te kandydatury przeszły, tego wymaga interes Państwa, musi się wykonać z całą lojalnością ustalone plany.

Specjalnie zwracano uwagę na komisje wyborcze:

Dobór komisji obwodowych winien być taki, by dawał on pełną gwarancję przeprowadzenia wyborów po linii określonej. Dobierać ludzi w 100% pewnych i godnych całego zaufania. [...] Obecnie [...] należy komisje obsadzać tylko ludźmi zaufanymi⁸.

W ciągu akcji wyborczej władze administracyjne obserwowały sytuację wyborczą, zwłaszcza z punktu widzenia szans przeforsowania typowanych przez siebie kandydatów. Starosta grodzki lwowski S. Porembalski donosił władzom przełożonym:

Wobec tego, że w Okręgu Nr 70 we Lwowie kandydują: 1) Semkowicz (OZN), 2) Jaworski (OZN), 3) Sommerstein (żyd) i Mgr Malko (OZN) i każdy z wymienionych kandydatów rozwija ożywioną agitację ad personam, zachodzi poważne niebezpieczeństwo utraty w tym okręgu mandatu polskiego. Znaczna bowiem większość żydów odda niewątpliwie kartki z jednym nazwiskiem Sommersteina — głosy zaś polskie rozbijają się tak, że żaden z kandydatów może nie uzyskać 10 000 głosów, i wtedy tracimy 3-ci mandat polski ze Lwowa.

W tym stanie rzeczy starosta uważał za konieczne, aby OZN „zdecydował się na jedną kandydaturę w tym okręgu, a inne bezwzględnie wycofał”. Odnośnie do okręgu 71. starosta powtarzał swoją opinię, iż „osoba

⁸ LOAP, zespół UWL, op. 58, sygn. 1531, k. 3a–5. Zjazd starostów Województwa Lwowskiego w dniu 21/IX br. we Lwowie. Protokół z przebiegu.

Dra Wojciechowskiego jest niepopularna i silnie zwalczana i nie może liczyć na poparcie ani żydów, ani Ukraińców, a nawet znacznego odsetka Polaków”. Uzgodnienie „przynajmniej Polaków na tym odcinku wyborczym jest konieczne, by uniknąć niespodzianek i nie spowodować kompromitującej absencji”⁹ — konkludowano w sprawozdaniu.

Ścisłą współpracę z administracją zalecało miejscowe kierownictwo OZN. Ze stenogramu przemówienia przedstawiciela władz okręgu lwowskiego Obozu na początku drugiej połowy września dowiadujemy się:

Obóz Zj[ednoczenia] Nar[odowego] współpracuje ściśle w akcji wyborczej z władzami administracji ogólnej. W związku z tym Kierownicy akcji wyborczej wejdą w ścisły kontakt z PP. Starostami i wszystkie sprawy dotyczące wyborów muszą wspólnie uzgadniać¹⁰.

Przedstawiciel władz okręgu lwowskiego OZN instruował funkcjonariuszy i kandydatów Obozu na posłów:

Zalecam jak najdalej idącą współpracę z PP. Starostami, którzy powiedzmy sobie szczerze, nie żałują wysiłków, zwłaszcza że leży to w ich własnym interesie. Ich ambicją jest, by frekwencja była jak największa, a w wysiłkach tych Panowie powinniście z nimi rywalizować¹¹.

W cytowanym dokumencie podano pewne szczegóły organizacyjne akcji wyborczej OZN. W przemówieniu przedstawiciela władz okręgu lwowskiego na odprawie z przewodniczącymi obwodów w oparciu o tezę, że „Obóz został powołany do życia przez Pana Marszałka Polski Śmigłego Rydza i dlatego Obóz musi w wyborach zwyciężyć”, przedstawiano, w jaki sposób ma być zorganizowana akcja wyborcza: „[...] wszelkie zarządzenia zasadnicze wydaje Sztab Obozu Zjednoc[enia] Nar[odowego]. Odpowiedzialność za zwycięskie przeprowadzenie wyborów ponoszą przewodniczące Okręgów i Obwodów OZN”. W każdym obwodzie OZN zostali powołani kierownicy akcji wyborczej do ciał ustawodawczych, którzy „ponoszą pełną odpowiedzialność za akcję wyborczą”. OZN miał ściśle współpracować z władzami administracyjnymi, w związku z tym „Kierownicy akcji wyborczej wejdą w ścisły kontakt z PP. Starostami i wszystkie sprawy dotyczące wyborów muszą wspólnie uzgadniać”. Zwracano też uwagę na skład komisji wyborczych i ich przewodniczących:

Do 30 września przewodniczące komisji wyborczych powołują przewodniczących obwodowych komisji wyborczych i ich zastępców. Nie jest obojętnie, kto będzie pełnił tę funkcję. Dlatego muszą panowie wejść w kontakt z przewodniczącymi okręgowych komisji, jeśli ich znacie osobiście, i wskazać im odpowiednie nazwiska. W przeciwnym razie zechcą się Panowie w tej sprawie porozumieć z PP. Starostami. Proszę pamiętać, że komisje obwodowe prowadzą akt głosowania i obliczają głosy — a za tym muszą tam siedzieć ludzie bezwzględ-

⁹ LOAP, zespół UWL, op. 51, sygn. 1149, k. 75. Sytuacja wyborcza na terenie m. Lwowa (27.10.1938).

¹⁰ CPAHUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 357, k. 61. Dokument bez tytułu i daty.

¹¹ *Ibidem*.

nie Obozowi oddani. To samo dotyczy członków komisji obwodowych. Proszę pamiętać, by członkami komisji byli ludzie pewni, zdecydowani i dyskretni¹².

Sprawozdania UWL do MSW pokazują ogólny obraz akcji wyborczej OZN we wrześniu na terenie województwa. Sprawozdanie pod tytułem „Społeczeństwo a wybory” u schyłku września notuje: „Żywe zainteresowanie wyborami wykazują jedynie organizacje OZN, Związki Kombatanckie (częściowo)...”¹³. Natomiast miesięczne sprawozdanie UWL do MSW o działalności legalnych polskich stronnictw politycznych za ten miesiąc informowało:

Cała działalność OZN w miesiącu wrześniu nastawiona była wyłącznie pod kątem wyborów do ciał ustawodawczych. W związku z tym przeprowadzono akcję propagandową i organizacyjną, podkreślając obowiązek udziału w wyborach specjalnie na terenie narodowo mieszanym. Akcja polega bądź na organizowaniu publicznych wystąpień w formie zgromadzeń czy zebrań obywatelskich, bądź też zebrań gospodarczych oraz zebrań o charakterze organizacyjnym. Dalej przeprowadzono montaż organizacji pod kątem potrzeb akcji wyborczej i jej techniki. Wreszcie wspomnieć należy o współpracy i inicjatywie OZN przy organizowaniu manifestacji z okazji przyłączenia Zaolzia¹⁴.

Kierownik akcji wyborczej OZN na okręg 71. w sprawozdaniu po wyborach przedstawił strukturę organizacyjną akcji wyborczej Obozu na terenie okręgu. Na kierowników wyznaczano członków zarówno OZN (30 obwodów), jak innych organizacji prorządowych (21 obwodów): 12 obwodów obsadzono przedstawicielami Związku Rezerwistów, w 2 obwodach — Polskiej Organizacji Wojskowej, Związku Byłych Więźniów Ideowych i organizacji byłych harcerzy, 1 — Związku Legionistów Polskich, oraz 2 — bez podania organizacji. W 24 obwodach wyborczych na terenie okręgu 71. brakowało kierowników akcji wyborczej OZN¹⁵.

Dane o szkoleniu agitatorów wyborczych Obozu przedstawia ulotka Stronnictwa Narodowego pod tytułem *W jaki sposób OZN werbuje członków?*, która ukazała się w drugiej połowie września i została skonfiskowana podczas rewizji. Ulotka zawiera przedruk informacji o warunkach odbycia kursu propagandowo-wyborczego OZN i jej tekst prawdopodobnie jest autentyczny. Przedrukowany dokument podpisany przez sekretarza okręgowego OZN zawiadamia o przyjęciu kandydata „na Okręgowy Kurs Propagandowo-Wyborczy, który odbędzie się we Lwowie w dniach od 27–29 września br. w świetlicy 19 p[ółku] p[iechoty] (na cytadeli)”. Podawano sposób dojazdu

¹² CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 357, k. 54, 59–61, 73. Dokument bez tytułu i daty.

¹³ LOAP, zespół UWL, op. 51, sygn. 1150, k. 53. Społeczeństwo a wybory.

¹⁴ AAN, zespół UWL, sygn. 974/28, k. 283. Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne z życia polskich legalnych stronnictw politycznych za miesiąc wrzesień (20.10.1938).

¹⁵ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 359, k. 6–14. Sprawozdanie z akcji wyborczej do Sejmu roku 1938 przeprowadzonej z polecenia OZN na okręgi 71 i 72 miasta Lwów. Bez daty.

do cytadeli, gdzie „u wejścia do koszar oczekiwać będą nasi przewodnicy i informatorzy”. „Uczestnicy Kursu obowiązani są przybyć punktualnie we wtorek dnia 27 września br. o godzinie 8-jej rano celem zaopatrzenia się w przepustki do koszar na cały okres trwania kursu” — podawano dalej. Odnosnie do warunków odbycia kursu słuchacza informowano:

Wykłady odbywać się będą codziennie od godziny 9-tej do godz. 18-jej z przerwą obiadową. Celem uniknięcia straty czasu uczestnicy Kursu otrzymają bezpłatne całe wyżywienie w Kasynie Oficerskim (śniadanie, obiad i kolacja) [o] ile by jednak WPan nie chciał z tego skorzystać, to prosimy zaraz, a najpóźniej do dnia 24 bm. włącznie zawiadomić o tym kierownictwo kursu... Dokładny rozkład zajęć zostanie WPanu zakomunikowany po przybyciu na Kursy. Z uwagi na wielkie znaczenie Kursu dla OZN pożądane będzie prowadzenie notatek z wykładów¹⁶.

Główne kierunki agitacji OZN przedstawiano w cytowanym wyżej przemówieniu — przypuszczalnie przedstawiciela władz okręgu lwowskiego OZN — na odprawie z przewodniczącymi obwodów. Cel, by „jak największa ilość wyborców poszła do urny”, zamierzano osiągnąć „przede wszystkim przez propagandę”, którą kierował sekretarz okręgu OZN major dypl. Domoń. Uważano, że najlepiej, jeśli głosowanie odbędzie się „bez żadnych znaków na kartkach wyborczych”, co uzasadniano obawą unieważnienia głosów, ale najważniejszym argumentem było to, że przy oddaniu kartki wyborczej bez żadnych znaków „liczy się dwa głosy na dwóch pierwszych kandydatów”. Wysuwano postulat, żeby były „wykonywane ściśle i terminowo wszystkie zarządzenia władz Obozu”, za co przewodniczący obwodów uważali się „osobiście odpowiedzialnymi”. W propagandzie polecano „zbytńio ordynacji [wyborczej] nie bronić, ale i nie ganić”, podkreślając, że właśnie nowy Sejm ma się zająć stanowczo sprawą tej ordynacji „zgodnie z życzeniem Pana Prezydenta wyrażonym w orędziu o rozwiązaniu Izb ustawodawczych”, oraz wskazywać na zalety obecnej ordynacji: „1) decyduje większość, a nie proporcjonalność, 2) małe okręgi wyborcze, 3) odebranie monopolu poselskiego stronnictwom”. W propagandzie polecano też „używać haseł szczytnych, popularnych”, podkreślać, że OZN „chce współpracować ze wszystkimi, komu dobro Państwa i Narodu leży na sercu” oraz „wykorzystywać obecną sytuację międzynarodową — konieczność zmanifestowania, że Naród Polski jest zjednoczony i potrafi w razie potrzeby stawić czoło wszystkim niebezpieczeństwom”¹⁷.

Kluczowymi zagadnieniami w myśl obowiązującej ordynacji wyborczej do Sejmu było ustalenie listy kandydatów na posłów w poszczególnych okręgach, przy czym w związku z nowym prawem wyborczym przewagę mieli kandydaci umieszczeni na pierwszym i drugim miejscu. Listę kandydatów ustalać miały

¹⁶ CPHAUL, zespół Prokuratury Sądu Apelacyjnego we Lwowie, op. 1, sygn. 1145, k. 4. *W jaki sposób OZN werbuje członków?* (20.09.1938).

¹⁷ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 357, k. 62–63. Dokument bez tytułu i daty.

zgromadzenia okręgowe, dlatego ważną sprawą stał się skład tych zgromadzeń. Władze okręgu OZN we Lwowie instruowały niższych funkcjonariuszy, że „muszą tam wejść ludzie również Obozowi oddani”. Poza tym trzeba pilnować, żeby „wszyscy pewni delegaci wzięli udział w zgromadzeniu”. Procedura liczenia głosów „odbywa się przez sekretarzy zgromadzenia okręgowego”, dlatego „niezmiernie ważną jest rzeczą, żeby to byli ludzie zupełnie pewni i oddani Obozowi”. Funkcjonariuszom OZN w celu doboru sekretarza zgromadzenia polecano „wejść z okręgowymi komisarzami wyborczymi w ścisły kontakt i zaproponować im kandydatów na sekretarzy, o ile Panowie znają Okr[ęgowę] Kom[isję] wyb[orczą] osobiście”. „W przeciwnym razie należy tę sprawę załatwić przez PP. Starostów. Z PP. Starostami możecie Panowie mówić zupełnie otwarcie”¹⁸.

W informacji obwodu OZN Lwów-Południe skierowanej do władz OZN okręgu lwowskiego podawano dane o składzie zgromadzenia w okręgu 71.: ogółem 97 delegatów, w tym „delegatów dyspozycyjnych OZN (członków, względnie sympatyków)” — 39, „przypuszczalnie zwolenników PPS” — 11, Żydów — 4, Ukraińców — 2. „Co do przynależności pozostałych 41 delegatów nie można się oświadczać”¹⁹. Stopień dyspozycyjności zgromadzeń wyborczych w okręgach 70. i 71. określono w sprawozdaniu o sytuacji przedwyborczej prawdopodobnie UWL:

Z ogólnej liczby delegatów w obu okręgach (201) OZN uzyskało około 30% [...]. Gdy do tej liczby doda się bezpartyjnych o nastawieniu prorządowym, bezpartyjnych i asymilatorów żydów, którzy poprą oficjalne kandydatury, to kandydatury oficjalne winny mieć zapewnione około 70% głosów na zgromadzeniach okręgowych. Jak wynika z przedmiotowych zestawień, układ sił politycznych w poszczególnych okręgach województwa lwowskiego daje zdecydowaną przewagę OZN, co zostało spowodowane bynajmniej nie tężyzną organizacyjną, lecz strukturą przewidzianą przez ordynację wyborczą.

W sprawozdaniu oceniano szanse ewentualnych czołowych kandydatów Obozu w okręgach Lwowa. O kandydatach okręgu 70. pisano:

1) Dr Bronisław Wojciechowski, wysuwany przez OZN nie jest nazwiskiem, które przyciągnęłoby frekwencję, uważany za karierowicza i nielubiany nawet wśród kombatanatów. Brak mu miru w szerszym społeczeństwie, z marką antysemity ma by[ć] atrakcją w okręgu żydowskim (paradoksalnie). 2) Dr Emil Sommerstein — bez zastrzeżeń, syjonista.

W okręgu 71. kandydatów przedstawiano w sposób następujący:

1) Dr Stanisław Ostrowski, prezydent m. Lwowa, z OZN, bez zastrzeżeń. 2) Aleksander Semkowicz, introligator, z OZN, dość popularny w sferach rzemieślniczych, na szerszym terenie mało atrakcyjny. Wątpliwe, by pociągnął frekwencję²⁰.

¹⁸ CPAHUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 357, k. 61–62. Dokument bez tytułu i daty.

¹⁹ CPAHUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 360, k. 133. Dokument bez tytułu (6.10.1938).

²⁰ LOAP, zespół OZN, op. 58, sygn. 1539, k. 31–31a, 33. Dyspozycyjność zgromadzeń wyborczych. Bez daty.

W sprawozdaniu OZN o akcji wyborczej Obozu zaznaczano: „Ogólne kierownictwo, a w szczególności ustalenie nazwisk na kandydatów polskich z ramienia OZN, oraz ogólna taktyka kierowania wyborami spoczywała w rękach prezydium Zarządu Wojewódzkiego OZN”²¹. W sprawozdaniu UWL do MSW po wyborach zanotowano:

OZN w typowaniu kandydatów tak na posłów, jak i na senatorów nie miał ustalonej linii postępowania, skutkiem czego listy kandydatów były ostatecznie ustalone na kilka godzin przed danym zebraniem (tj. zgromadzeniem okręgowym oraz wojewódzkim kolegium wyborczym). Takie postępowanie OZN mogło fatalnie odbić się na wyborach, ponieważ kandydat, na którym mogło najwięcej zależeć czynnikom rządowym czy OZON-owym, mógł przepaść w ostatniej chwili²².

W dniu 13 października zgromadzenia wyborcze w okręgach miasta Lwowa wybrały kandydatów na posłów. W okręgu 70. wybrano Aleksandra Semkowicza (jego kandydaturę przeniesiono z okręgu 71.); Franciszka Jaworskiego, urzędnika; Emila Sommersteina, adwokata; Kazimierza Malkę, inspektora samorządowego; Jana Lubaczewskiego, adwokata; w okręgu 71. zaś — dra Stanisława Ostrowskiego, prezydenta miasta Lwowa; Bronisława Wojciechowskiego, przemysłowca (jego kandydaturę przeniesiono z okręgu 70.); Jana Kantego, kupca; Michała Jana Tokarzewskiego, generała; Emilię Maleczyńską, inżyniera; Romana Rudnickiego, urzędnika²³. Po rezygnacji niektórych z wybranych osób z kandydowania ostatecznie listy wyborcze wyglądały następująco: w okręgu 70. — A. Semkowicz, F. Jaworski, dr E. Sommerstein, mgr K. Malko; w okręgu 71. — dr S. Ostrowski, dr B. Wojciechowski, inż. E. Maleczyńska, R. Rudnicki. Typowanymi kandydatami OZN byli pierwsi dwaj kandydaci w obydwu okręgach. Przedstawiciel władz okręgu lwowskiego OZN, przypuszczalnie na odprawie z przewodniczącymi OZN w okręgu i zatwierdzonymi kandydatami na posłów OZN, z zadowoleniem konkludował: „Muszę z przyjemnością stwierdzić, że wybory kandydatów zostały przeprowadzone dobrze, zgodnie z życzeniami władz Obozu”²⁴. W przededniu wyborów „Gazeta Polska” podała nazwiska zatwierdzonych kandydatów z ramienia OZN. W okręgach miasta Lwów było ich po troje — A. Semkowicz, F. Jaworski i K. Malko (okręg 70.) oraz S. Ostrowski, B. Wojciechowski i E. Maleczyńska (okręg 71.)²⁵.

Po zatwierdzeniu list kandydatów starosta grodzki lwowski S. Porembalski w obszernym sprawozdaniu o sytuacji przedwyborczej na terenie miasta oce-

²¹ CPAHUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 359, k. 3. Sprawozdanie z akcji wyborczej do Sejmu roku 1938 przeprowadzonej z polecenia OZN na okręgi 71. i 72. miasta Lwów.

²² LOAP, zespół OZN, op. 58, sygn. 1542, k. 86. Analiza wyborcza. Bez daty.

²³ „Gazeta Polska” 14.10.1938.

²⁴ CPAHUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 357, k. 73. Dokument bez tytułu i daty.

²⁵ „Gazeta Polska” 5.11.1938.

niał szanse głównych kandydatów w okręgach miasta Lwowa i zwracał uwagę na ujawniające się w toku akcji wyborczej trudności przeforsowania osób wytypowanych przez OZN. Zdaniem starosty w okręgu 70. „kandydatura Semkowicza jest silnie zagrożona przez kandydaturę Jaworskiego, a zwłaszcza Mgr Malkę”. Ostatni zaś „cieszy się sympatią i popularnością wśród urzędników Zarządu Miejskiego, jest zdecydowanie popierany przez sfery katolickie i klerykalne” oraz może liczyć „na ciche poparcie Unii Zw[iązków] Zaw[odowych] Pracowników Umysłowych, oraz nawet członków PPS, a mianowicie tych, którzy są pracownikami Zarządu Miejskiego (Gazowni, Zakładu Czyszczenia Miasta, Tramwaju itd.)”, a jako urzędnik „budzi więcej sympatii także u innych pracowników oraz robotników”. Oprócz tego okręg 70. „jest okręgiem robotniczo-żydowskim”, dlatego na Malkę będą głosowali Żydzi „wobec zdeklarowanego antysemityzmu Semkowicza”, ponieważ „kolportowane są wśród Żydów pogłoski, jakoby OZN niechętnie odnosi się do kandydatury Dra Sommersteina”. Kandydat Jaworski „figurował na oficjalnej liście OZN”, jego kandydatura skupi „pewną ilość głosów kolejarzy”, ale „jego współtowarzysze doskonale wiedzą, że był już socjalistą, chadekiem, endekiem, członkiem BBWR, jest więc niewątpliwie człowiekiem koniunktury”. W tym układzie sił i stosunków „uzgodnienie stanowiska tak przewodniczących, jak i członków obwodowych komisji wyborczych przez kierownicze sfery OZN w porozumieniu i przy zgodnym współdziałaniu z Zarządem Miejskim uważam za bezwzględnie konieczne” — konkludowano o sytuacji w okręgu 70.

W okręgu 71. zdaniem starosty Porembalskiego istniało „nadal duże niebezpieczeństwo” dla czołowego kandydata OZN dra Wojciechowskiego, mające swoje źródło w wystawieniu funkcjonariusza pocztowego Rudnickiego, który „mimo że jest członkiem zespołu pocztowców, którzy należą do OZN, zgodził się na wysunięcie swej kandydatury, aczkolwiek na uzgodnionej liście kandydatów nie figurował”. Przewidywano, że podtrzymując nadal swoją kandydaturę, „zrobi niewątpliwie poważną dywersję, gdyż w głosowaniu pociągnie za sobą nie tylko swoich współpracowników, ale prawdopodobnie również i pracowników innych instytucji rządowych, samorządowych i prywatnych”, z którymi już się kontaktuje. Szanse Rudnickiego „wzrastają z uwagi na to, że Centralna Komisja Porozumiewawcza Związków Zawodowych zaleca członkom zainteresowanych związków bezwzględne popieranie kandydatów pochodzących ze sfer pracowniczych”.

Aby zapobiec chaosowi (na przykład w postaci wysyłania przez kandydatów swoich mężów zaufania do komisji obwodowych), proponowano „uzgodnienie stanowiska tak przewodniczących, jak i członków obwodowych komisji wyborczych przez kierownicze sfery OZN w porozumieniu i przy zgodnym współdziałaniu z Zarządem Miejskim”. Podsumowując, starosta

lwowski stwierdzał, że „pozostawienie obecnej sytuacji na omawianych odcinkach wyborczych przyniesie niespodzianki” i może „odbić się nie tylko na prestiżu Obozu Zjednoczenia Narodowego, ale, co więcej, wpłynąć na frekwencje wyborów”. Niebezpieczeństwo niewybrania Semkowicza na posła „pozbawia kupiectwo i rzemiosło polskie swego reprezentanta w Sejmie”, co w konsekwencji odbić się może na stosunku tych sfer do Obozu²⁶.

W instrukcji władz okręgowych OZN we Lwowie dla przewodniczących obwodów i kierowników akcji wyborczej OZN z drugiej połowy października wskazywano, że „ze względu na ustosunkowanie się opozycji” konieczne jest ustanowienie po jednym mężu zaufania dla kandydatów OZN dla każdej obwodowej komisji wyborczej. W tej samej instrukcji zwracano uwagę na to, że „nieumiejętne kreskowanie spowodować może unieważnienie karty do głosowania”. Należało „ze względów zasadniczych zalecać przede wszystkim głosowanie na czyste karty, w ten sposób bowiem przy solidarnym podporządkowaniu się wyborców zapewnione będzie zwycięstwo czołowych kandydatów, karta bowiem czysta oznacza, iż głos oddany został na 2 pierwszych kandydatów”²⁷.

Czynności przedwyborcze w wyborach do Senatu skupiały znacznie mniejszą uwagę władz lwowskiego OZN. Cytowana wyżej instrukcja władz okręgowych Obozu we Lwowie odnośnie do wyborów elektorów senackich polecała

skłonić wyborców do gremialnego udziału w wyborach elektorów, absencja bowiem wyborców świadczyłaby ujemnie o zainteresowaniu się tą sprawą, zaś po dokonanych wyborze elektorów spowodować, aby w wojewódzkim zebraniu Kolegium Wyborczego oddali solidarnie swoje głosy na kandydatów OZN. W tym celu byłoby wskazane porozumieć się z właściwym starostą powiatowym²⁸.

Efekty tej działalności przedstawiano w wykazie delegatów do wojewódzkiego kolegium wyborczego: wybrano łącznie 75 elektorów, w tym: z OZN — 41, bezpartyjnych sympatyków OZN — 19, prorządowych (sympatyków OZN) — 4, bezpartyjnych prorządowych — 1, bezpartyjnych — 2, ze Stronnictwa Narodowego — 4, demokratów — 4²⁹.

Po wybraniu kandydatów na posłów od połowy października rozpoczął się nowy okres akcji wyborczej OZN. Ogólną informację o tym zawierają

²⁶ LOAP, zespół UWL, op. 51, sygn. 1149, k. 70–72. Analiza sytuacji wyborczej do sejmu na terenie m. Lwowa (20.10.1938).

²⁷ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 357, k. 105–106. Instrukcja dla P. T. Przewodniczących obwodów OZN i Kierowników akcji wyborczej przy wyborach sejmowych i senackich. Brak daty.

²⁸ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 357, k. 107. Instrukcja dla P. T. Przewodniczących obwodów OZN i Kierowników akcji wyborczej przy wyborach sejmowych i senackich. Brak daty.

²⁹ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 357, k. 64–65. Wykaz delegatów do wojewódzkiego kolegium wyborczego. Brak daty.

miesięczne sprawozdania UWL do MSW. W sprawozdaniu za październik informowano, że Obóz „rozwinął silną akcję wiecową na całym obszarze województwa, urządzając ogółem 266 zgromadzeń publicznych przy łącznej frekwencji 65.500 osób”. Tematem zjazdów i zgromadzeń przedwyborczych było omówienie aktualnej sytuacji międzynarodowej Polski, „ze specjalnym uwzględnieniem sukcesu Rządu z powodu odzyskania Zaolzia oraz sytuacji politycznej w kraju”. Nawoływano też „do masowego udziału ludności w wyborach, rozprawiając się jednocześnie z hasłami bojkotu wyborów”. Spośród zgromadzeń wyróżniono manifestacyjny zjazd OZN we Lwowie 16 października, w którym wzięło udział 5000 osób z całej Małopolski Wschodniej. Po defiladzie uczestników odbyło się zgromadzenie pod Teatrem Wielkim z udziałem około 10 tys. słuchaczy — przemawiali: szef OZN gen. Skwarczyński, prezydent Lwowa dr Ostrowski, czołowi działacze lwowskiego OZN dr Wojciechowski i prof. Kolankowski. „Pomijając pewne niedociągnięcia, zjazd lwowski w ostatecznym wyniku był pociągnięciem korzystnym ze względów propagandowych i organizacyjnych” — konkludowano w sprawozdaniu UWL. Zanotowano zakłócenie przebiegu zjazdu demonstracjami młodzieży narodowej, którą „kilkakrotnie rozpedzała policja”³⁰.

W sprawozdaniu UWL do MSW za listopad podano, że działalność OZN skoncentrowana była przede wszystkim na sprawie wyborów do ciał ustawodawczych, kładąc nacisk na uzyskanie jak najliczniejszej frekwencji w czasie wyborów. W ramach tej propagandy zorganizowano 79 zgromadzeń publicznych przy łącznym udziale 9.000 uczestników, przy równoczesnym rozwinięciu kolportażu druków...³¹

W sprawozdaniu władz OZN województwa lwowskiego podawano szczegóły działalności przedwyborczej Obozu na terenie Lwowa i okoliczności, które temu przeszkadzały. Za najważniejszą przeszkodę w skutecznym przeprowadzeniu wyborów zgodnie z założeniami określonymi przez władze naczelne OZN uznano utworzenie przez wiceprezesa lwowskiego OZN i jego głównego kandydata w okręgu 71., prezydenta miasta Lwowa S. Ostrowskiego, odrębnego Miejskiego Komitetu Wyborczego (MKW) w celu poparcia własnej kandydatury. To posunięcie traktowano jako sprzeczenie z dyrektywami władz naczelnych i okręgowych OZN, ponieważ łamało zasadę „solidarności kandydatów”. Po tym jak MKW poparł w okręgu 70. kandydaturę K. Malki, ten Komitet miał wejść „na drogę walki z Obozem, który wyraźnie oświadczył, że w okręgu nr 70 mandat powinien otrzymać czołowy kandydat, przedstawiciel rzemiosła lwowskiego p. Aleksander Semkowicz”. Cytowane sprawozdanie poświęca wiele miejsca MKW, „temu

³⁰ AAN, zespół UWL, sygn. 974/28, k. 307. Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne z życia polskich legalnych stronnictw politycznych za miesiąc październik (19.11.1938).

³¹ AAN, zespół UWL, sygn. 974/28, k. 331. Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne z życia polskich legalnych stronnictw politycznych za miesiąc listopad (17.12.1938).

wytworowi »magistrackiej myśli politycznej«. Strukturę, obowiązki członków MKW i warunki ich pracy przedstawiano w sposób następujący:

[...] sztab Komitetu tworzyli naczelnicy poszczególnych wydziałów, wykonawcami zaś byli naczelnicy urzędów dzielnicowych, robotę agitacyjną prowadzili pracownicy fizyczni Zarządu Miejskiego i przedsiębiorstw miejskich w części płatni, w części odrabiający w ten sposób zaliczki. Pracownicy miejscy sezonowi odrabiali w ramach działalności tego komitetu bony żywnościowe.

Dodawano, że ogół pracowników umysłowych Zarządu Miejskiego „został na cele Komitetu opodatkowany”. „Wszystkie komórki władz komunalnych wprzęgnięte w robotę polityczną, wytworzyły gęstą sieć, pokrywającą całe miasto, sięgającą niemal do każdego mieszkania, a prowadząc akcję prężnie i zdecydowanie przeciw Obozowi, wprowadziły w szeregi naszych członków dezorientację i zamęt”³² — podsumowywano w sprawozdaniu odnośnie do możliwości i skutków działalności przedwyborczej MKW.

Cytowane powyborcze sprawozdanie władz lwowskiego okręgu OZN przedstawiało sytuację w okręgach 70. i 71. po ułożeniu list kandydatów. W okręgu 70., który miał „przewagę elementu żydowskiego”, kandydatura E. Sommersteina „była nie do zwalczania”. Każdy z trzech polskich kandydatów reprezentował pewne sfery: za A. Semkowiczem „stało liczne rzemiosło polskie”, za F. Jaworskim — „Związki Kolejowców zamieszkujących dość zwarcie p[ó]ln[ocno] zach[odnie] dzielnice tego okręgu”. K. Malką zaś „rozporządził” MKW, choć „zwolenników w Samorządzie Miejskim zbyt wielu nie miał” i „nie cieszył się sympatią ogółu pracowników miejskich”. Tym samym układ listy w okręgu 70. mógł spowodować sytuację, że „przy rozbiću głosów polskich zachodziło niebezpieczeństwo utraty polskiego mandatu”, jeśli żaden z kandydatów polskich nie otrzymałby w okręgu 10 tys. głosów wyborców (minimalna, orientacyjna liczba głosów konieczna do wyboru posła). Aby zapobiec temu niebezpieczeństwu, lwowski okręg OZN „usiłował wpłynąć na p. Malkę, by kandydaturę swą wycofał”. Rezygnując z tej propozycji, K. Malko „powtarzał niezmiennie, że cofnąć mu się nie pozwala prezydent Ostrowski”, ten ostatni zaś mówił, że „on nie ma na to najmniejszego wpływu”. Jednocześnie MKW prowadził rozmowy z żydowskimi sferami kupieckimi w celu uzyskania ich poparcia dla kandydatury K. Malki.

W okręgu 71. zdaniem autora sprawozdania lwowskiego okręgu OZN sytuacja „początkowo wydawała się całkiem jasna”. Okręg był „o wybitnej większości polskiej, zamieszkały przez element urzędniczy i kupiecki”. Tu nietypowany przez OZN kandydat, urzędnik pocztowy R. Rudnicki, mógł pociągnąć za sobą pracowników pocztowych, ale liczono na jego słabe

³² CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 359, k. 17–18. Dokument bez tytułu i daty.

wpływy ze względu na konflikt z byłym sekretarzem Związku Pracowników Pocztych. Nieoczekiwanie po ustaleniu listy kandydatów w okręgu ostrą kampanię za kandydaturami Ostrowskiego i Rudnickiego rozpoczęła prasa koncernu „Prasa Nowa”, w którym „41% udziałów należy do rodziny (żony) prezydenta Ostrowskiego”. Role pism zostały podzielone: „czytany przez sfery polskie »Wiek Nowy« propagował kandydaturę prezydenta Ostrowskiego, brukowy »Ekspres Wieczorny« bił w czołowego kandydata [OZN — I.K.] w okręgu 70 p. Semkowicza i toczył bój o pp. Rudnickiego i Malkę, jako kandydatów tzw. Świata Pracy”. Oba pisma atakowały „dyskretnie” dra Wojciechowskiego, „sugerując jego słabą pozycję jako człowieka nowego na terenie lwowskim”. Wskazywano, że kampania prasowa „pobudziła do walki” Rudnickiego, który otrzymał poparcie ze strony Związku Pracowników Pocztych jako jego prezes i Unii Związków Zawodowych Pracowników Umysłowych. W dodatku, jak donoszono w sprawozdaniu OZN, „opiekunowie p. Rudnickiego postanowili wykorzystać również inny moment”: lewicowa prasa dała do zrozumienia, że kandydat Rudnicki należy do tzw. demokracji pracowniczej, po czym powstał „blok zakonspirowany, złożony z rozmaitych elementów o »demokratycznych« tendencjach, który miał działać na rzecz p. Rudnickiego”³³.

Wydanie afiszów i ulotek przez R. Rudnickiego, jak stwierdzano w powyborczym sprawozdaniu OZN, zmieniło treść i kierunki agitacji przedwyborczej w okręgu 71. Do tej chwili OZN i jego kandydaci zgodnie w dyrektywami władz Obozu przeważnie prowadzili „kampanię na rzecz frekwencji w wyborach”. Druki Rudnickiego wzywały do głosowania na niego „jako na jednego kandydata »Świata Pracy« i »Obróńcy demokracji«”, co pobudziło MKW do forsowania kandydatur Malki i Ostrowskiego, po czym „lojalność i solidarność kandydatów z ramienia OZN prysnęła, ustępując miejsca ogólnej walce ulotkowej i afiszowej”. Walka polegała między innymi na tym, że ludzie najęci przez MKW „zaklejają nocami i zdzierają afisze i plakaty wyborcze Obozu, posuwając się do czynnej napaści na robotników i młodzież pracujących na rzecz OZN”. Jako przykład agitacji podawano ulotkę dwujęzyczną polsko-żydowską Malki, wzywającą do głosowania na niego jako „pobożnego chrześcijanina” i „dobrego człowieka”. W warunkach najwyższego stopnia nasilenia akcji wyborczej OZN był zmuszony do wydania odezwy, w której napiętnował rozbijającą robotę kandydatów Malki i Rudnickiego, zwracając uwagę „na niebezpieczeństwo wmieszania się do walki elementu niepolskiego, szczególnie żydów, i na możliwość utraty w tych warunkach trzeciego mandatu polskiego”. Odezwa zdaniem autora sprawozdania OZN „nie odniosła bezpośredniego skutku”, bo następnego dnia ukazały

³³ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 359, k. 18–19. Dokument bez tytułu i daty.

się afisze i ulotki Ostrowskiego wzywające do głosowania tylko na niego. „Agitacji indywidualnej nie prowadzili jedynie pp. Dr Wojciechowski i Al. Semkowicz”³⁴ — konkludowano w sprawozdaniu o akcji wyborczej OZN.

Dodatkowe szczegóły akcji wyborczej OZN, przeważnie odnoszące się do okresu od połowy października, podaje sprawozdanie kierowników akcji wyborczej na okręgi 71. i 72. (drugi wymieniony okręg obejmował okolice Lwowa). Dane liczbowe sprawozdania dotyczą obydwu okręgów. Obwodów było 138. Do pracy „wezvano korespondencyjnie wszystkich członków OZN oraz [...] organizacji Niepodległościowych, kombatanckich i związków zawodowych”, ogółem 13 tys. osób. Od 6 października do 6 listopada „przy adresowaniu kopert, układaniu nazwisk według miejsc zamieszkania w obwodach pracowało przez cały dzień w większości bezinteresownie przeciętnie 25 osób oraz 3 maszynistki”. Afiszy propagandowych rozlepiono około 5 tys., ulotek z życiorysami kandydatów rozprowadzono około 700 tys.

Koszt całości wykonanej pracy na obydwu okręgi wynosił około 11.000 zł. z czego drukarnia kosztowała 4.500 zł., firmy plakatowania zł. 1.000, pozostałe 5.500 zł. zużyte zostały w całym okresie 4-tygodni akcji na bieżące wydatki, a w szczególności w ostatnich dwóch dniach, tj. 5 i 6.XI, w którym to czasie wynajęto około 100 ludzi do rozklejania afiszów we własnym zakresie oraz do rozprowadzania ulotek po mieście³⁵.

Ogólne kierownictwo i taktyka wyborcza w okręgach 71. i 72. spoczywały w rękach prezydium Zarządu Wojewódzkiego OZN. Zdaniem autorów sprawozdania propaganda „dokonana została w sposób dostateczny”, dlatego „na wynik wyborów szczególnie w okręgu 71 wpłynęły przyczyny w małym stopniu uzależnione od technicznego przeprowadzenia akcji”. Jako najważniejsze przyczyny niekorzystnych wyników wyborów w okręgu 71. uznano: rywalizację osobistą zatwierdzonych kandydatów OZN przy poparciu dodatkowych (oprócz władz OZN) czynników, w tym odrębnego komitetu wyborczego, użycie aparatu administracji miejskiej, agitację miejskiej prasy na rzecz poszczególnych kandydatów, czynną agitację kandydatów nietypowych przez OZN jako czołowych, niedyspozycyjność wobec Obozu członków obwodowych komisji wyborczych oraz brak spisów wyborców u kierowników akcji wyborczej OZN.

Za inną przyczynę niespodziewanego dla Obozu wyniku wyborów w okręgu 71. w sprawozdaniu uznano „wprowadzenie na listę inż. Maleczyńską, oraz zapewnienie, że jest ona również kandydatem z ramienia OZN”. „Poza propagandą na jej rzecz z ramienia OZN robioną, kobiety w większości członkinie OZN utworzyły odrębny Komitet Wyborczy, prowadząc propagandę wyłącznie za Maleczyńską”. Jego przedstawicielką — Sołowijowa — od kie-

³⁴ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 359, k. 19–20. Dokument bez tytułu i daty.

³⁵ *Ibidem*.

rownictwa akcji wyborczej OZN „domagała się stanowczo wzmoczenia propagandy na rzecz Maleczyńskiej”. Odmówiono jej, uzasadniając to stanowisko tym, że „z ramienia organizacji kandydatami na posłów są dwaj pierwsi na liście umieszczeni”. Sołowijowa zaś ze swojej strony oświadczyła, że „kobiety zostały przez OZN oszukane, wobec czego rozpoczynają intensywną pracę wyłącznie i tylko dla p. Maleczyńskiej”. W poszczególnych obwodach okręgu 71. własną, bardzo silną akcją prowadził kandydat z okręgu 70. Malko, który „użył w dużej mierze aparatu administracji miejskiej”, łącząc współpracę z kandydatem z okręgu 71. Rudnickim, któremu „do akcji wyborczej udało się wciągnąć niemal cały personel Poczty, a w szczególności listonoszów”. „Dużą rolę odegrała w akcji wyborczej prasa, a w szczególności »Ekspres« oraz »Wiek Nowy«, które przez cały okres akcji przedwyborczej agitowały za Rudnickim i Malko”, wobec czego kontrakcja prasowa OZN była bezskuteczna. Jako negatywną dla OZN w okręgu 71. traktowano akcję prowadzoną przez czołowego kandydata OZN — prezydenta Lwowa Ostrowskiego, „w szczególności rozlepione afisze dużej ilości i to w ostatniej chwili, o treści, że faktycznym i jedynym kandydatem mieszczaństwa lwowskiego jest Dr Ostrowski, [co — I.K.] zdezorientowało w ostatniej chwili szerokie rzesze wyborców”. Skład osobowy komisji wyborczych „był w większości usposobiony nieprzychylnie do osoby Dr Wojciechowskiego” jako czołowego kandydata OZN w okręgu 71. Spisy wyborców „posiadali mężowe zaufania innych kandydatów, natomiast OZN mimo usilnych starań list tych w odpisie uzyskać nie mógł”. Udostępnione one zostały do przepisania w ostatnich niemal dniach przed głosowaniem, ale „wykonanie odpisów było niemożliwe”, gdyż dla tego trzeba było „zaangażować najmniej 10 maszynistek z 10-godzinny dzień pracy, naturalnie z uszczerbkiem dla innych prac w terenie, a bez możliwości już praktycznego wykorzystania tych spisów”³⁶.

W załączniku do sprawozdania kierowników akcji wyborczej OZN na okręgi 71. i 72. podawano pewne szczegóły akcji wyborczych w obwodach okręgu 71., które zawierały krótkie sprawozdania kierowników akcji wyborczej w obwodach. W 19 z nich była notowana silna agitacja na rzecz Ostrowskiego i w 14 — na Ostrowskiego i Rudnickiego razem albo tylko na Rudnickiego, która czyniła szkodę prezesowi Lwowskiego Okręgu OZN Wojciechowskiemu. Można przywołać typowe fragmenty ze sprawozdań na ten temat: „Afisze i ulotki dra Ostrowskiego były silnie kolportowane” (obwód 9. i 10.); „Silna agitacja ludzi Rudnickiego i dra Ostrowskiego przeciw drowi Wojciechowskiemu przez roznoszenie dużej ilości ulotek z jedną kreską za dra Ostrowskiego oraz z dwoma na dra Ostrowskiego

³⁶ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 359, k. 3–5. Sprawozdanie z akcji wyborczej do Sejmu roku 1938 przeprowadzonej z polecenia OZN na okręgi 71 i 72 miasta Lwów. Bez daty.

i Rudnickiego” (obwód 13.); „Zdzierano afisze OZN, a w miejscu tych nalepiano afisze dra Ostrowskiego” (obwód 35.); „Dr Ostrowski zorganizował swój komitet wyborczy na Łyczakowie Górnym. Członkowie tego Komitetu oświadczyli, że jednym kandydatem miasta Lwowa jest dr Ostrowski. Przy wywieszkach orientujących wyborców o miejscach głosowania widniały dopiski, że jednym kandydatem jest dr Ostrowski” (obwód 73. i 75.). Donoszono z obwodu 29., że „Dr Ostrowski posiadał własne biuro agitacyjne przy ul. Romanowicza 8”. Sygnalizowano o wpływie na nastroje wyborców dzienników lwowskich „Wiek Nowy” i „Ekspres” w 6 obwodach okręgu 71.: „Ostatni artykuł »Ekspresu« w sprawie oddania głosu na dra Ostrowskiego i Rudnickiego zupełnie zdezorientował głosujących. Czytelnicy przekonani byli, że Rudnicki idzie w parze z dr Ostrowskim, jest członkiem i kandydatem OZN i Związków Niepodległościowych” (obwód 27.).

Wyróżniano konkretne grupy społeczne, zawodowe i narodowościowe najbardziej czynne w agitacji na rzecz Ostrowskiego i Rudnickiego: pracownicy samorządu, poczty, komunikacji miejskiej, Żydzi. Oto przykłady ze sprawozdań w poszczególnych obwodach: „Silna agitacja urzędników pocztowych i skarbowych” (obwód 6.); „Agitacja ze strony funkcjonariuszy magistrackich na rzecz dra Ostrowskiego i Rudnickiego” (obwód 12.); „Ludzie magistracy pijani w ilości 8-miu agitowali ustnie, jako też przy pomocy ulotek na rzecz dra Ostrowskiego. Konduktorzy autobusów miejskich zapowiadali pasażerom, aby oddali swe głosy li tylko na dra Ostrowskiego i Rudnickiego” (obwód 16.); „Agitacja prowadzona przez urzędników magistrackich, a w szczególności przez kierowników dzielnicowych, którzy mieli wielki wpływ na mieszkańców dzielnicy” (obwód 26.); „Agitatorzy tramwajarzy namawiali do głosowania na pierwszego i ostatniego” (obwód 28.); „Pocztowcy dziesiątkowali zaproszenia wysyłane przez OZN. Zaproszenia na zebrania wysłane w poniedziałek doręczano dopiero w środę” (okręg 59.); „Dzielnica żydowska. Żydzi silnie prowadzili akcję na Rudnickiego, specjalnie w tym celu chodzili czterech żydów, którzy agitowali na rzecz Ostrowskiego i Rudnickiego” (okręg 57.).

Na tym tle notowano niedostateczne zainteresowanie członków OZN i organizacji prorządowych akcją wyborczą w 12 obwodach: „Słabe zainteresowanie wśród członków OZN” (obwód 18.); „Brak zainteresowania ze strony członków OZN i Związków Niepodległościowych” (obwód 20.); „Brak współpracy członków OZN i Związków Ideowych. Trudno było znaleźć ludzi do pracy” (obwód 40.)³⁷.

---

³⁷ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 359, k. 6–14. Sprawozdanie z akcji wyborczej do Sejmu roku 1938 przeprowadzonej z polecenia OZN na okręgi 71 i 72 miasta Lwów. Bez daty.

W takim stanie rzeczy w sprawozdaniu UWL „Sytuacja przedwyborcza” na tydzień do wyborów sejmowych przewidywano, że OZN „prawdopodobnie nie da maksimum wysiłku w dniu głosowania, a to ze względów organizacyjnych i personalnych (zawiedzione nadzieje i ambicje, brak należytego scementowania OZN)”³⁸.

W dniu wyborów 6 listopada według sprawozdania okręgu lwowskiego OZN został zrealizowany pomysł „naklejania karteczek wzywających do głosowania na dr Ostrowskiego na chleb wypieczony przez piekarnie lwowskie” oraz miała miejsce „mobilizacja miejskich autobusów, które zwoziły mieszkających na peryferyjach pracowników Z[arządu] M[iejskiego] i przedsiębiorstw miejskich do urny wyborczej”³⁹.

Sprawozdania kierowników akcji wyborczej OZN w obwodach okręgu 71. informujące o akcie głosowania świadczą, że komisje wyborcze i mężowe zaufania kandydatów (których większość była członkami lub sympatykami Obozu) postępowali wbrew wytycznym władz OZN: agitowali na rzecz poszczególnych kandydatów (w tym nietypowanych jako czołowych), przeciwdziałali czołowemu kandydatowi. Z obwodu 58. donoszono o sposobach agitacji:

Korytarze w szkołach obstawiono przez woźniczych miejskich, którzy agitowali na rzecz dra Ostrowskiego. W Magistracie zwołano posiedzenie tajne niższych funkcjonariuszy magistrackich, na którym przewodniczył urzędnik Magistratu. Obecnych było około 100 ludzi. Jeden z woźnych obdzielał uczestników kwotą 5,8 do 10 złotych z tym, aby głosowano i agitowano na rzecz dra Ostrowskiego. Pan Strzelecki groził pracownikom, że jeżeli nie oddadzą głosu na dra Ostrowskiego, zostaną z pracy zwolnieni.

Ważne przypuszczenie dotyczące taktyki wyborczej zawierało sprawozdanie z obwodu 37.: „Urzednicy głosowali na dra Ostrowskiego i Rudnickiego. Wiele przemawiało za tym, że istniała między nimi cicha umowa”.

W sprawozdaniach z 7 obwodów rejestrowano wskazania, aby robić skreślenia na kartkach wyborczych, co mogło zaszkodzić oddaniu głosów na pierwszych dwóch kandydatów na liście: „Mężem zaufania dra Ostrowskiego był jego szwagier, który przypominał głosującym, aby robili kreski za parawanem” (obwód 16.); „Przewodniczący Komisji Wyborczej wysuwał głosujących za parawanem, pouczając, że należy dawać kreski” (obwód 20.); „Przewodniczący Komisji Wyborczej inż. Błażyński wysyłał głosujących za parawan z tym, aby robiono dwie kreski przy kandydatach, nie wymieniając, których” (obwód 35.); „Utrudniano głosowanie bez robienia kresek” (obwód 49.); „Mąż zaufania Rudnickiego zwracał przy Komisji uwagę głosującym, aby robiono kreski” (obwód 59.).

³⁸ LOAP, zespół OZN, op. 51, sygn. 1149, k. 3. Sprawozdanie wyborcze (30.10.1938).

³⁹ CPFAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 359, k. 20. Dokument bez tytułu i daty.

W 5 obwodach spisy wyborców posiadali mężowe zaufania niektórych kandydatów: „Mężowe zaufania dra Ostrowskiego mieli dokładną listę głosujących, identyczną z listą urzędową” (obwód 28.); „Identyczny spis wyborców z listą urzędową posiadał mąż zaufania dra Ostrowskiego” (obwód 59.). O przeszkodach czynionych w obwodzie 49. wobec jednego z czołowych kandydatów OZN donoszono:

Mężowe zaufania dra Ostrowskiego odnosili się nieprzychylnie do mężów zaufania dra Wojciechowskiego. [...] Komisja Wyborcza terroryzowała męża zaufania dra Wojciechowskiego. Unieważniono przeważnie głosy oddane na dra Wojciechowskiego. Głosów unieważniono 50⁴⁰.

Wyniki wyborów do Sejmu na terenie Lwowa były dla OZN niekorzystne, ponieważ zdołał on przeforsować w okręgach 70. i 71. tylko po jednym kandydacie. Zwycięsko z wyborów na terenie Lwowa wyszli F. Jaworski i E. Sommerstein (okręg 70.), S. Ostrowski i R. Rudnicki (okręg 71.)⁴¹. Ilościowe wyniki wyborów podała „Gazeta Polska”. W okręgu 70. na 121 385 osób uprawnionych do głosowania głosowało 41 238, w tym na E. Sommersteina — 26 318, F. Jaworskiego — 12 550. W okręgu 71. na 138 518 osób uprawnionych do głosowania głosy oddały 52 283 osoby, w tym na S. Ostrowskiego — 26 736, R. Rudnickiego — 24 134⁴². Odsetek głosujących w województwie lwowskim wyniósł 63,8% i był niższy od przeciętnej frekwencji w kraju (67,1%)⁴³.

W sprawozdaniu władz OZN województwa lwowskiego wynik wyborów dla Obozu przedstawiono w sposób następujący: „wywołał nawet w kołach skrajnej opozycji lwowskiej duże zdziwienie”, wrogo nastawiona do OZN prasa lwowska „zdziwienia tego ukryć nie umiała, dając wyraz swej radości i oświadczając bez ogródek, że rezultat przeszedł ich najśmielsze oczekiwania”. W uzasadnieniu takiej reakcji wyjaśniano, że na terenie Lwowa „poza OZN nie ma żadnej siły politycznej, która by mogła rzucić do wyborów choćby nawet kilka tysięcy zdyscyplinowanych członków”, oraz iż „rozmach organizacyjny Obozu, jego ruchliwość, aktywność i żywotność oraz bojowe nastawienie przejawiające się w ciągu całego ubiegłego roku, nastawiły całą opinię Lwowa przychylnie do Obozu i wróżyły sukces jego dążeniom i tendencjom”. Główną przyczyną nieoczekiwanego wyniku wyborów nazywano „czynnik administracji samorządowej”, który „nieobliczalnymi sposobami wprowadził do tej walki pierwiastek dezorientacji w szeregi członków i sympatyków OZN”⁴⁴.

⁴⁰ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 359, k. 6–14. Sprawozdanie z akcji wyborczej do Sejmu roku 1938 przeprowadzonej z polecenia OZN na okręgi 71 i 72 miasta Lwów. Bez daty.

⁴¹ „Monitor Polski” 18.11.1938.

⁴² „Gazeta Polska” 8.11.1938.

⁴³ *Mały Rocznik Statystyczny. 1939*, Warszawa 1939, s. 355.

⁴⁴ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 359, k. 17. Dokument bez tytułu i daty.

W sprawozdaniu kierownika akcji wyborczej na okręg 71. wyjaśniano najważniejsze powody „nie osiągnięcia spodziewanego wyniku” wyborów w okręgu: wprowadzenie na listę inż. Maleczyńskiej, która „uzyskała około 9.000 głosów, z których 4.000 do 5.000 zostały odebrane czołowemu kandydatowi OZN dr Wojciechowskiemu, albowiem głosy te były oddane przez członków OZN i organizacje niepodległościowe”, a także samodzielną akcją wyborczą czołowego kandydata OZN dra Ostrowskiego⁴⁵. Ostro oceniano rolę MKW w wyborach:

Działalność Miejskiego Komitetu Wyborczego okazała się w swych skutkach wręcz katastrofalna. Nie potrafiła złamać solidarnych kolejarzy, a odebrała głosy czołowemu kandydatowi Al. Semkowiczowi i dr Wojciechowskiemu, którego zdystansował poparty głosami żydowskiej inteligencji, PPS i wszystkich zwolenników „frontu ludowego” w Polsce p. Rudnicki. Walka z tym Komitetem, rozporządzającym uzależnionym materiałem ludzkim i funduszami okazała się bardzo trudna w wyborach sejmowych⁴⁶.

Wyniki wyborów do Senatu w województwie lwowskim przedstawiła „Gazeta Polska”. Z wybranych 279 elektorów kolegium wyborczego w jego posiedzeniu 13 listopada wzięło udział 275. Bez głosowania zostało wybranych 5 senatorów, w tym jeden, który poniósł klęskę w wyborach sejmowych: Ludwik Kolankowski, profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza, a także Maria Bartłowa, Aleksander Semkowicz, introligator, Władysław Pulnarowicz, rolnik, Mikołaj Twordyło, urzędnik prywatny⁴⁷. Odnośnie do ostatniego sprawozdanie UWL do MSW zwracało uwagę na to, że Obóz „nie zwalczał wśród swoich członków nastawienia antyukraińskiego” mimo dyrektyw wyższych władz o przeforsowaniu senatora Ukraińca⁴⁸. Wśród senatorów powołanych przez prezydenta znalazł się przedstawiciel Lwowa, były premier Kazimierz Bartel⁴⁹.

* * *

Prezentowane archiwalia o wyborach parlamentarnych we Lwowie w 1938 roku pozwalają na wyciągnięcie następujących wniosków. Głównym źródłem negatywnych dla OZN wyników była sprzeczność interesów różnych grup politycznych, społecznych, zawodowych i narodowościowych. To skutkowało niezharmonizowaniem działalności władz administracyjnych, samorządowych, OZN i różnych grup społecznych. Akcja wyborcza we Lwowie ujawniła brak spójności i słabość wojewódzkiej organizacji OZN, czego przejawem

⁴⁵ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 359, k. 4. Sprawozdanie z akcji wyborczej do Sejmu roku 1938 przeprowadzonej z polecenia OZN na okręgi 71 i 72 miasta Lwów. Bez daty.

⁴⁶ CPHAUL, zespół OZN, op. 1, sygn. 359, k. 20. Dokument bez tytułu i daty.

⁴⁷ „Gazeta Polska” 14.11.1938.

⁴⁸ LOAP, zespół UWL, op. 58, sygn. 1542, k. 86. Analiza wyborcza. Brak daty.

⁴⁹ „Gazeta Polska” 23.11.1938.

są między innymi: niepodporządkowanie się władz miejskich, mimo swojej przynależności do OZN, władzom naczelnym Obozu w sprawie przeprowadzenia typowanych przez centralę OZN kandydatów na posłów, rywalizacja osobista kandydatów Obozu, słabe zainteresowanie członków OZN wyborami i niedostateczne ich podporządkowanie się poleceniom władz tej organizacji. Niektórzy kandydaci (w tym członkowie OZN) prowadzili samodzielną akcję wyborczą albo współpracowali przeciw innym kandydatom OZN. Większość prasy polskiej we Lwowie popierała właśnie takich kandydatów.

Парламентские выборы 1938 года в львовском округе

Резюме

Статья опирается на материалы архивов Украины и Польши. Представлены основные направления предвыборной кампании Лагеря национального объединения (ЛНО) в парламентских выборах в Львове. Показаны тесное сотрудничество и поддержка властями ЛНО и его кандидатов, а также конкуренция между кандидатами ЛНО.

Перевел Игорь Ким

The parliamentary elections in the Lwow district in 1938

Summary

The article is based on the archive documents from Ukrainian and Polish archives. Presented are the main directions of the election campaign of the Camp of National Unity (CNU) in parliamentary elections in Lwow. The close co-operation and support by authorities for the CNU and its candidates, as well as competition between the candidates of the CNU are shown.

Translated by Igor Kim